

ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК УЧНЯ У КОНТЕКСТІ СУБ'ЄКТНО- ВЧИНКОВОЇ ПАРАДИГМИ

Психологія –
школі

У статті проведено аналіз експериментальної діяльності з теми «Проектування особистісного розвитку учня» загальноосвітнього навчального закладу, що проводиться на основі свободоцентричного підходу у системі освіти.

УДК 37.015.31:159.922:
165.12

Ключові слова: парадигма освіти, технології проектування особистісного розвитку учня, навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу.

Сучасну духовну кризу в українському суспільстві можна охарактеризувати як антикатарсис. Він означає втрату багатьма соціальними суб'єктами, тобто людьми, потреби і здатності до духовного очищення й піднесення.

Антикатарсис на рівні всього суспільства – це тотальне зниження в ньому позитивного відношення до головних умов збереження та особистісного розвитку людини. Мова йде сьогодні про те, що для значної частини наших співвітчизників основні людські цінності – життя, здоров'я, праця, суспільство, держава, творчість, пізнання, всебічний розвиток тощо перестали виконувати роль духовних домінантів.

АКТУАЛЬНІСТЬ

У період антикатарсиса в нашій Українській державі:

- спостерігається відхід від конструктивних суспільно-політичних та духовно-культурних цінностей;

- швидко зникають колективні і гуманістичні настанови свідомості у більшості людей;
- поширюється егоїстична й споживацька мораль;
- виникає індиферентне ставлення частини людей до ідентифікації з суспільством;
- абсолютизуються переваги матеріального над духовним і т. ін.

Духовний антикатарсис розвитку нашого суспільства можна і потрібно якнайшвидше зупинити. Для цього існує багато ефективних шляхів і засобів.

Один з них є повернення до соціальної пам'яті національних та вселюдських вартостей, гуманістичних норм життя та інноваційної

**Людмила
СНОТАЄВА**

Науковий співробітник МАН України, психолог вищої категорії, гештальт-терапевт, консультант-тренер

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2016

діяльності через розбудову нової педагогічної освітньої системи.

Історія педагогіки знає багато різноманітних педагогічних систем. Їх можна розмістити у певному порядку за підходами до їх створення: від педоцентричних до соціоцентричних. У кожній з них закладена своя парадигма (принцип) організації та проведення освітнього процесу. Так при соціоцентричному підході, орієнтація іде на авторитаризм (Гегель, Кант, Герbart); при педоцентричному – на власний потенціал особи (Аристотель, Ж.Ж. Руссо, К. Роджерс, Е. Фром).

Прикладом першого підходу «соціоцентричного» є освітні педагогічні системи Японії, Китаю, Росії тощо.

До соціоцентричного підходу відносяться і наша традиційна класно-урочна освітня система, за якою продовжують працювати загальноосвітні навчальні заклади України. Вона мало чим відрізняється від освітньої системи, що панувала у часи існування Радянського Союзу. Наприклад, всім відома педагогічна система А.С. Макаренка тощо.

До другого підходу «педоцентричного» відносяться освітні системи, які створено в країнах: США, Англії, Франції тощо, тобто в основному у європейських державах.

Прикладом другої може слугувати система М.Монтессорі «Будинок вільної дитини», а також освітні технології, що ґрунтуються на Вальдорфській педагогіці, «Школа успіху і радості» С. Френе та інші.

Для розуміння відмінностей цих двох педагогічних підходів до створення освітніх систем розглянемо таблицю 1.

З історії створення педоцентричних педагогічних систем. Ще Жан-Жак Руссо (1712-1778), один із перших, висунув ідею про те, що педагог не повинен нав'язувати учню свої погляди, повинен надавати можливість рости і розвиватись вільно: «Природа бажає, щоб діти були дітьми перш, ніж вони стануть дорослими. У дитини свої, їй властиві способи бачити, думати і почувати; немає нічого безглуздішого, ніж замінювати їх нашими».

Також у роботах Марії Монтессорі (1870-1952) було підтримано ідею про недопустимість насильства над дитиною. Авторкою була поставлена вимога для педагогів – поважати особистість вихованця. Тому основним лозунгом діяльності педагогів країн Європи стає девіз Монтессорі: «*допоможи мені це зробити самому*».

У результаті пошуку компромісів (друга половина ХХ століття) з'являються роботи В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» та О.О. Гофмана, який створив у 1988 році тимчасовий науково-дослідний колектив «Базова школа», – «Педагогіка свободи і педагогіка примусу», «Педагогічна підтримка» тощо. Розуміння виховання як діяльності вільного саморозвитку особистості та її психолого-педагогічної підтримки стало основним підґрунтям розбудови

Таблиця 1

Порівняльна характеристика соціоцентричної і педоцентричної моделей

Параметри моделі	Мета	Принципи	Критерії	Зміст	Методи
Соціоцентрична	«Модель особистості» у формі соціального замовлення	Уніфікація, оптимізація	Кодекс норм, і повідкових характеристик	Єдині універсальні програми	Авторитарні
Педоцентрична	Реалізація індивідуальних потреб розвитку, самореалізація	Творча самореалізація	Мотиваційна сфера, творчі якості	Відсутність завчасно спроектованих програм	Гуманістичні

нової педагогічної системи: свободоцентричної.

У 1991 році під керівництвом академіка, доктора педагогічних наук О.В. Киричука на базі Донецької середньої школи № 30 (директор О. Калугін) розпочато експеримент під назвою «Школа розвитку», де була опрацьована Концепція організації навчально-виховного процесу у школі розвитку.

В основу цієї концепції було покладено системно-суб'єктний підхід до процесу становлення і розвитку життєвої активності, гуманістичної спрямованості особистості, яка у своїй діяльності керується культурно-національними та загальнолюдськими цінностями.

Цей підхід – був альтернативою до безсуб'єктності, що позбавляє людину права на вільний вибір життєвого шляху, права на індивідуальне самовираження, саморозвиток, самореалізацію, творчість, тобто була спроба створити систему, альтернативну тоталітарному підходу до вирішення проблем виховання і освіти.

Продовженням наукової та експериментальної роботи з апробації та створення альтернативних освітніх підходів став експеримент «Психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку учня», автором якого є доцент кафедри психології управління Університету менеджменту освіти, науковий співробітник Інституту

ТЕРАПІЯ СПІЛКУВАННЯ УЧАСНИКІВ НВП

або

ще один ресурс педагогічної праці

Інтереси розвитку економіки і культури незалежної України, зростання соціальної ролі особистості вимагають всебічного стимулювання і розвитку потенційних можливостей кожної особистості. Сьогодні, коли здійснюється активний пошук і оновлення всіх сфер суспільства, гостро відчувається потреба в людях, які володіють мистецтвом створювати здоровий психологічний клімат у колективі, вміють слухати і говорити з людьми, здатні вирішувати конфліктні ситуації, тощо. У багатьох випадках соціальна спрямованість особистості, вміння і навички взаємодії з навколишнім світом формуються перш за все навчальними закладами. На жаль, **освітня система втратила рівновагу і гармонію, ця проблема набула вже затяжного характеру.**

Школа, а саме у класному колективі, завершується набуття особистістю соціального досвіду, здатності адаптуватись до змін, вміння стати суб'єктом власного розвитку.

Саме в колективі учень одержує можливість порівнювати себе з іншими, координувати свої дії і вчинки, практично реалізуватись. Перебування і становлення обдарованого учня в системі спілкування класу – обов'язкова умова соціальної активності та особистісного розвитку. Але лише сприятливе становище позитивно може сприяти розвитку особистості, обдарувань, соціальному дозріванню, а несприятливе – послаблює впевненість у собі, породжує почуття недовіри до оточення, пасивність, гальмує розвиток.

Опитані вчителі загальноосвітніх навчальних закладів **вважають**, що у взаємодії з учнями найчастіше проявляються такі індивідуально-психологічні особливості старшокласників:

- низький рівень розвитку комунікабельності;
- низький рівень розвитку потреби у спілкуванні;
- недостатній рівень волевої сфери, тобто: недисциплінованість, незібраність, брак самодисципліни, самоконтролю, роздратованість.

Опитування обдарованих учнів показало, що вони **теж незадоволені діловою взаємодією з учителями.** На їхню думку, **вчителі виявляють недовіру, мстивість, надмірну суворість, вимогливість, не вважають на їхню думку, завжди підкреслюють свою правоту. Діяльність зводиться до віддачі наказу і контролю за їх виконанням.**

Як показує експериментальне дослідження, шкодить взаєморозумінню недоступність вчителя, намагання тримати учня на відстані, байдужість, брутальність, самолюбство.

Такий стан взаємодії гальмує як навчально-виховний процес, так і всебічний розвиток, формує безвідповідальність, втрату інтересу.

Тому **однією з головних умов розвитку обдарованої дитини є спілкування.** Саме через спілкування вона набуває життєвого досвіду та розвиває свої здібності.

Залежно від рівня довіри і взаєморозуміння, ефект спілкування може бути позитивним і негативним.

Позитивне – сприяє розвитку і є головним механізмом гармонізації особистості і засобом пізнання інтересів, схильностей, розкриття самого себе.

За останні роки на книжкових полицях з'явилося багато наукових та популярних робіт, ►

присвячених вирішенню проблем спілкування у взаємодії вчителя і учня. Але збільшення кількості друку не допомагає вирішувати труднощі. Є багато чинників, які впливають на неуспішність та на взаємостосунки.

Важливо, щоб учитель глибоко усвідомив свій професійний ідеал як своєрідну модель, на яку орієнтується у процесі самоосвіти, спілкування, виховання та самовиховання.

Так значна кількість науковців небезпідставно вважають, що в системі професійних цінностей учителя повинні синтезуватися якості фахівців кількох профілів: професійні цінності лікаря (здоров'я життя), педагога (теорія навчання, виховання, управління навчальною діяльністю) і актора (вміти захоплювати, підтримувати увагу, інтерес); управлінця; організатора (мати практику організаційної діяльності); фахівця (мати глибокі знання з свого предмету); технолога (бути методистом, створювати педагогічні технології); психологом (мати добре розвинену емпатією, гностичні здібності високий рівень спілкування, вміти об'єктивно оцінювати емоційний стан учня, його потреби, інтереси, прагнення, захоплення, характер, темперамент, здібності).

На сьогодні важливими і актуальними в роботі вчителя стали психотерапевтичні навички. Є *схожість між психотерапією та педагогікою*.

Передусім, це специфічна форма спілкування. Бо працівники цих професій засобами спілкування прагнуть здійснити певний вплив: побудити до засвоєння знань, навичок, закріпити ті риси особистості, які допомагають протистояти життєвим труднощам, дійти до успіху. *Ефективний вплив педагога має побічним результатом психотерапію, психокорекцію особистості вихованця, а іноді вмілі дії вчителя спонукають до перетворення.*

Якщо під час уроку вчитель здатний не тільки передати знання, а й продемонструвати учням високу культуру міжособистісних стосунків, справедливість, такт, ентузіазм, разом із шляхетною скромністю – тоді безпосередньо наслідуючи такому вчителю – учні формуються духовно гармонічними, здатним розв'язувати конфлікти та життєві труднощі. А це означає, що такого вчителя можна назвати психотерапевтом, цілителем душі. *Не обов'язково лікувати, важливо навчити вдосконалювати психічне життя.*

Педагогіка і психотерапія спираються на одні і ті ж закономірності спілкування. Вдосконалення форм спілкування вимагають від вчителя сучасних психологічних знань. Врахування закономірностей важливе для самопізнання. Обов'язок учасника контакту – розібратись, у першу чергу, у самому собі. Така навичка дає можливість уникнути суб'єктивізму в оцінці інших.

У популяризації психологічних знань є одна особливість, яка стосується комунікації. Знання не мають сили, якщо не підкріплені практикою. Тоді вони просто накопичуються і стають питаннями компетенції. Тобто навичка формується у живому процесі спілкування.

На наш погляд, гуманізм виховання полягає не в тому, щоб не звертати увагу на дійсність і приписувати всім дітям одні і ті ж вроджені властивості і таланти, а в тому, щоб навчитись диференційовано підходити до дітей з різними вихідними даними, різними психічними властивостями. Враховуючи ►

обдарованої дитини В.О. Киричук.

Робота зі створення нових технологій в системі освіти на основі свободоцентричного підходу була розпочата у 1999 році на базі Луцької гімназії № 4 ім. М. Левицького.

Через півтора року експеримент «Психолого-педагогічне проектування особистісного розвитку учня» було схвалено на засіданні Президії Академії педагогічних наук України. За результатами та поданням Президії був виданий відповідний наказ МОН України про включення в наукову-дослідну роботу ще 39 загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів різного типу з 20 регіонів України (наказ МОН України від 28.09.2001р. № 665).

Крім того за період науково-дослідної діяльності автором (2001-2007 рр.) було створено ще 116 експериментальних майданчиків на регіональному рівні (згідно наказів обласних управлінь освіти).

За результатами п'ятирічної науково-дослідної роботи була проведена наукова експертиза в експериментальних навчальних закладах та, за поданням Президії Академії наук України, був виданий наказ МОН України від 06.07.2007 року № 680 (пункт 2.2.) про широке впровадження виховної освітньої системи «Психолого-педагогічного проектування соціального розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів»

в усіх загальноосвітніх навчальних закладах системи освіти України при умові спеціальної підготовки педагогічних кадрів.

Експеримент на Всеукраїнському рівні згідно наказів МОН України (2007 – 2012 рр.) був продовжений уже за новою темою: *«Проектування особистісно-розвивального змісту навчально-виховного процесу»*.

З 2012 року донині технології психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку учнів постійно удосконалювались, створювались відповідні діагностично-проектувальні комп'ютерні комплекси, що проходили апробацію у загальноосвітніх навчальних закладах України.

Як результат багаторічної роботи, *створено проектно-модульну систему освіти «проектування особистісного розвитку учня», аналогів якої не має на сьогодні у світовій практиці*.

Виклад нового матеріалу. Проектно-модульна система соціально-педагогічного проектування особистісного розвитку учня створювалась на основі свободоцентричного підходу у контексті суб'єктно-вчинкової парадигми в системі освіти.

Саме суб'єктно-вчинковий підхід щодо розвитку особистості, як стверджують останні дослідження з проблем психіки людини, дає змогу детермінізувати не лише зовнішні умови, а й внутрішні форми особистісного розвитку [3].

Бути суб'єктом розвитку – значить бути джерелом

ці розбіжності, формувати психопрофілактичну позицію – надати спеціалізовану допомогу практично здоровій дитині з метою попередження нервово-психічних та психосоматичних захворювань, а також полегшення гострих психотравмуючих реакцій. Мова йде не стільки про комунікацію взагалі, скільки про форми, рівні міжособистісної та внутрішньої групової комунікації, які мають надзвичайне значення для відновлення нервово-психічного здоров'я.

Загально відомо, на першому місці за частотою захворювань знаходяться сьогодні серцево-судинні хвороби і якщо не джерелом, то пусковим механізмом є напружуючі моменти спілкування – розлади стосунків, сварки, сутички. З порушеннями у спілкуванні пов'язано і більшість неврозоподібних станів, розлади настрою, самопочуття, працездатності без причин, пов'язаних з органічними ураженнями.

Наркоманія, види інших залежностей – результат неповноцінного міжособистісного спілкування, браку невимушеного контакту.

У роботі вчителя дуже важливо виділити грамотні форми спілкування, які благодійно впливають на душевне життя дитини, психологічний клімат учнівського колективу. *Школа має допомогти оволодіти не тільки змістом навчальних курсів, але і гуманним характером взаємодії дорослих, щоб стати взірцем для наслідування*.

Важливо збагатити педагога психотерапевтичними знаннями та навичками. Таким чином *можна відкрити ще один міцний ресурс педагогічної праці*, орієнтований на розвиток особистості своєї та учня. Сьогодні вчитель все більше випробовує на собі та усвідомлює вплив протилежних тенденцій системи шкільної освіти, що призводить до невротизації особистості, чим ще більше зумовлює потребу у психотерапевтичному впливові та допомозі. У шкільній практиці на вчителя звикли дивитися, як на службовця, який виконує певні функціональні обов'язки, під які підганяються його індивідуальні якості. Таким чином вчителю надається можливість професійного просування, але *неможливо реалізувати професійне зростання без особистісного*. Умовою такого поєднання *стає психотерапевтична освіта*.

Аналіз досвіду вчителів-новаторів прояснює, що їх ефективність була пов'язана не стільки з особливими методичними прийомами в навчанні, скільки в умінні включити мотиваційну енергію учня. Це можливо лише при уважному спостереженні за особливостями учня та стимулюванні його здібностей. Не зайвим буде пригадати, що майже всі вчителі-новатори невимушено конфліктують з традиційною системою. *Чутливість до особистості учня з'являється за умови відповідного відношення вчителя до себе як до саморозвиваючої усвідомленої особистості. Саме вчителі-новатори стихійно прокладають шлях до педагогічної психотерапії*.

На основі вище сказаного, можна зробити висновок, що *грамотність спілкування та психотерапевтичні навички є базовими рисами професіоналізму педагога*. Учителю, який прагне до особистісного зростання, не обійтися без тренінгу, який може бути програмою розвитку ефективних навичок спілкування.

Наш інститут розробив і пропонує теоретично-практичний курс соціально-психологічного тренінгу *«Стимуляція життєвої та соціально-комунікативної активності вчителя в роботі з обдарованою дитиною»*.

активності, дії, думки, цінностей, смислів, хотіти і могли починати причинний ряд із самого себе, виходити за межі наперед визначеного, бути спроможним відповідально перетворювати світ і себе в цьому світі за власними проектами, враховуючи природні і соціальні закони світобудови (Роменець В.А., Шатенко В.О. та інші).

Суб'єктно-вчинкова парадигма освіти дає змогу освітянам загально-освітніх навчальних закладів проводити диференціацію та інтегрування з різних напрямків психолого-педагогічних наук, зорієнтувати науковців і практиків на дослідження людини як цілісної, активної, автономної істоти на рівні свідомості і діяльності, свідомого і несвідомого, форми і змісту психічного життя, суперечливої єдності тіла, душі і духу, індивідуального і суспільного, біологічного і соціального в динаміці їхнього зв'язку.

До педагогічної свободоцентричної системи в контексті суб'єктно-вчинкової парадигми в освіті відносяться наступні взаємозв'язані поняття: виховання, освіта, розвиток.

Виховання – частина педагогічного процесу, в якому на основі організації енерго-психо-інформаційного середовища та включення вихованців в окремі види діяльності та спілкування, відбувається становлення й розвиток особистості.

Освіта – частина педагогічного процесу, в якому процес організації освітнього простору відбувається завдяки засвоєнню сукупності систематизованих знань, умінь і навичок, що сприяють формуванню Я-концепції особистості.

Розвиток – процес і результат кількісних і якісних змін у фізичній, психічній, соціальній і духовній сферах.

Тож на початку ХХІ століття ми маємо три концепції освіти:

- предметно-орієнтовану;
- особистісно-орієнтовану;
- особистісно-розвивальну.

За предметно-орієнтованою концепцією режим освіти (учіння) характеризується процесами відображення – повторення, відтворення, передачних педагогом знань з окремих предметів і досвіду поведінки.

Основними методами є вимога, навіювання, вправа, покарання і т. ін.

У особистісно-орієнтованій концепції освіти втілюється гуманістична парадигма, основи якої заклав **Сократ** (469-399 до Р.Х.). Саме він заклав філософську основу гуманістичної педагогіки, в центрі якої стоїть людина, що потребує не простої освіти шляхом научіння (тобто передачі істини), а освіти, яка б надавала можливість людині пошуку смислу життя через пізнання себе. Основні цінності, що заклав Сократ у підходах до педагогічної діяльності, це – душа, особистість, свобода, вибір, самостійність, самовизначення. Ці цінності стали актуальними в кінці ХІХ століття і знаходять своє відображення в особистісно-орієнтованій педагогіці сьогодення.

Особистісно-розвивальна концепція освіти була започаткована Й.Г. Песталоцці (1746-1827), в якій загальною метою виховання є створення умов для всебічного розвитку людської природи, прояву в дітях *«істинної людяності»*.

Учень Песталоцці Ф. Гребель (1782-1852), займаючись процесом індивідуального розвитку дітей, увів поняття *«саморозвитку»* – одне з багатьох термінів особистісно-розвивальної педагогіки, розглядаючи його як процес виявлення в дитини божественного початку *«духовного Я»*.

Адольф Дістервег (1790-86) вважав, що вищий ступінь стану душі дитини складає *розвиток здатності до вільного самовизначення*. При цьому душа дитини, хоч і збуджується зовнішніми враженнями, але вже не підкоряється їм, слідує своєму вільному рішенням.

З позиції саморозвитку, як головної рушійної сили розвитку осо-

бистості, на думку Шарлоти Бюлер (1893-1974, Австрія, США) є потреба особистості у самоздійсненні до актуалізації того, що міститься в якості потенцій. Пояснюючи свою думку, Маслоу у своїй концепції самоактуалізації пропонує таку трактовку природи людини: людина від природи хороша і здатна до самовдосконалення, люди свідомі і розумні істоти, сама сутність людини постійно рухає її в напрямку особистісного росту, творчості і самодостатності.

Ієрархія потреб за Маслоу являє собою піраміду від низьких потреб (нужд) до вищих потреб (потреби росту, зростання). Згідно з А. Маслоу тенденція до самоактуалізації складає сутність, ядро особистості, це – прагнення людини втілювати, опредмечувати себе, свої здібності, свою сутність. Але реалізувати, втілити себе людина може лише в діяльності.

Людина самореалізується в діяльності, і змістом потреби в діяльності є потреба в самореалізації. Потреба в діяльності і потреба в самореалізації є єдиними для особистості.

На основі вище сказаного, можна зробити деякі **ВИСНОВКИ**:

- Суб'єктно-вчинкова парадигма в системі освіти на основі соціоцентричного підходу є перспективним науковим напрямком для науковців та практиків.
- Експериментальні дослідження, що ґрунтуються на основі цих підходів, можуть суттєво вплинути на особистісний розвиток більшості учнів загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема – обдарованих.
- Педагогічним працівникам, які прагнуть особистісного зростання учнів, не обійтися без створення нових психолого-педагогічних технологій та створених на їх основі цілісних освітніх систем, що створюються на засадах проектування особистісного розвитку учнів з широким використанням сучасних інформаційних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарбузов В.И. Практическая психотерапия, или вернуть ребенку и подростку уверенность в себе, истинное достоинство и здоровье. / В. И. Гарбузов. – Санкт-Петербург: АИЦ «Сфера», 1994. – 160 с.
2. Киричук В. О., Єнотаєва Л. Є. Соціально-педагогічне проектування як компонент практичної діяльності в системі освіти / Киричук В.О., Єнотаєва Л.Є. // Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика: зб. наук. праць / [ред. кол.: Волошук І.С.(гол. ред.), Буров О.Ю., Бурда М.І. та інші]; Інститут обдарованої дитини НАПН України. – К., 2013. – Вип. №1 (10). – С. 54–61.
3. Основи психології: Підручник / За загальною редакцією О.В. Киричука, В.А. Роменця. Видання 6-те. – К. : Либідь, 2006. – 362 с.
4. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учнів в системі навчально-виховного процесу / за заг. ред. В. О. Киричука ; Інститут обдарованої дитини. – К., 2014. – 192 с.
5. Фопель К. Как научить сотрудничать? Психологические игры и упражнения: практ. пособие / К. Фопель; пер. с нем. – М.: Генезис, 1998. – 160 с.

Людмила Єнотаєва

Личностное развитие ученика в контексте субъектно-поведенческой парадигмы

В статье анализируется экспериментальная деятельность по теме: «Проектирование личностного развития ученика» общеобразовательного учебного заведения, что проводится на основе свободоцентричного подхода в системе образования.

Ключевые слова: парадигма системы образования, технологии проектирования личностного развития ученика, учебно-воспитательный процесс ОУЗ.

Lyudmila Yenotaeva

Personal development of a student in context of subject-behavioral paradigm

The article analyzes the experimental activity of a comprehensive educational institution on the topic of “Planning the personal development of a student” which is based on the freedom-centric approach in the educational system.

Key words: paradigm of education, technologies of planning of student’s personal development, teaching and educational process in comprehensive educational institution.